

AKTUALNA PITANJA RELIGIJSKE PEDAGOGIJE I KATEHETIKE¹

Ana Thea FILIPOVIĆ, Zagreb

Sažetak

U članku se ponajprije svraća pozornost na složenost religijskopedagoško-katehetskog istraživanja te ukazuje na čimbenike koji otežavaju prikaz aktualnih pitanja religijske pedagogije i katehetike. To su prije svega kontekstualno obilježje discipline i interdisciplinarni karakter njezina istraživanja. Unatoč spomenutim poteškoćama nastoji se dati promišljen i utemeljen pregled najaktualnijih tema i tendencija na svjetskoj razini, iako je težište ipak na literaturi četiriju glavnih zapadnoeuropskih jezika. U religijskoj pedagogiji i katehatici uočljivo je nastojanje da se standardiziraju dosadašnja postignuća i otvore nove perspektive, obilježene sučeljavanjem s novim povijesnim i kulturološkim izazovima, među kojima je najznačajniji religijskopedagoški rad u uvjetima radikalne dijaspore i rastućeg svjetonazorsko-religioznog pluralizma, posebno na tradicionalnim kršćanskim prostorima. Aktualna pitanja religijske pedagogije i katehetike na hrvatskom jezičnom području, o kojima se govori na kraju članka, najvećim su dijelom određena društveno-političkim promjenama iz 1990. godine, a tretiraju: uvođenje i usustavljenje vjeronauka kao školskog predmeta, novo definiranje i profiliranje župne kateheze, razjašnjavanje međusobnog odnosa tih dvaju mjesta religioznog odgoja i učenja, novi profil vjeroučitelja, njihove duhovnosti i profesionalnih kompetencija, vjeronaučnu didaktiku i metodiku, pitanje planova i programa te udžbenika

¹ U ovom kao i u drugim našim radovima rabimo naziv »religijska« pedagogija, iako se 1996. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu osnovana katedra naše znanstvene discipline zove Katedra »religiozne« pedagogije i katehetike. Usp. A. HOBLAJ, »Mjesto katehetike na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu?«, u: *Katehetski glasnik*, 3 (2001.), br. 2 (6), 188. Za »teološko-katehetski« studij na Katehetskom institutu KBF-a dugogodišnji predstojnik tog instituta J. BARIČEVIĆ u novije vrijeme rabi u nazivu i dvostruki pridjev »studij religiozne/religijske pedagogije i katehetike«. ISTI, »Osposobljavanje odgojitelja i stručnih suradnika za vjerski odgoj djece u predškolskim ustanovama«, u: A. HOBLAJ – M. ŠIMUNOVIĆ (ur.), *Pustite malene k meni. Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece predškolske dobi u izvanobiteljskim uvjetima. Zagreb, 19. i 20. ožujka 1999.*, Zbornik radova, NKU HBK, Zagreb, 1999., 69. Mišljenja smo da je pridjev »religijska« pedagogija točniji prijevod njemačkoga naziva »Religionspädagogik« koji se na njemačkom govornom području javlja početkom 20. stoljeća i odakle je ušao u druge europske jezike. U drugim se jezicima, slično kao i u nas, susreću dvojaki prijevodi, npr. u talijanskom: pedagogia della religione i pedagogia religiosa; prva inačica nalazi se, primjerice, u: G. STACHEL, »Pedagogia della religione (Religionspädagogik)«, u: J. GEVAERT (ur.), *Dizionario di catechetica*, Elle Di Ci, Leumann (Torino), 1986., 491.

i katekizama za vjeronauk i katehezu. Bilješke ovog članka donose vrijedne indikacije koje mogu poslužiti kao putokaz za daljnja istraživanja o mnogim pitanjima i temama koje su ovdje naznačene.

Ključne riječi: nova katehetska paradigma, misionarski kontekst, evangelizacija, katekumenalno usmjerenje kateheze, kršćanska inicijacija, pluralizam, međukulturno učenje, ekumensko učenje, međureligijsko učenje, društvo znanja, izvori vjere, suvremena povijest hrvatske kateheze.

Uvod

Uvid u aktualna pitanja i aktualno stanje jedne znanstvene discipline uvijek je dragocjena pomoć u vlastitom znanstvenom promišljanju, dobro mjerilo za propitivanje i pozicioniranje vlastitoga rada te plodonosan poticaj na intradisciplinarni i interdisciplinarni dijalog i suradnju. Odgovoriti na deziderat i potrebu izlaganja aktualnih pitanja određene znanosti ili znanstvene grane zahtjevan je pothvat. On pretpostavlja dobro poznavanje barem važnijih svjetskih jezika koje omogućuje praćenje aktualne literature i komunikaciju sa stručnjacima iz drugih geografskih i kulturnih okruženja, sposobnost prepoznavanja, povezivanja i uspoređivanja problema i pitanja te otkrivanja pozadina i razloga određenih usmjerenja i opcija kao i hrabrost da se upustimo u prikaz koji uključuje procjene i izbore koji – uza sva nastojanja oko objektivnosti – neizbježno nose biljeg subjektivnoga. Nedostatak radova na navedenu temu iz područja religijske pedagogije i/ili katehetike, koji ujedno potvrđuje našu tezu o zahtjevnosti zadatka, nuka nas da barem pokušamo donijeti kratki pregled aktualnih pitanja ove znanstvene grane, upućujući pritom kada je to moguće na reprezentativnu, a kada nije moguće, onda na egzemplarnu literaturu. Prije nego što prijedemo na sam prikaz, željeli bismo ukazati na neke odrednice religijske pedagogije i/ili katehetike koje taj prikaz dodatno otežavaju.

1. Čimbenici koji otežavaju prikaz aktualnog stanja i pitanja religijske pedagogije i/ili katehetike

Religijska pedagogija i/ili katehetika kontekstualna je znanost. Zbog promišljanja odnosa između teorije i prakse, što je nezaobilazna sastojnica njezina istraživanja, ona je više nego druge teološke discipline vezana uz konkretnu crkvenu i društvenu praksu. Njezin razvoj, samorazumijevanje, terminologija, teme i problemi kojima se bavi usko su vezani uz pojedine crkvene i društvene kontekste, što znatno otežava iznošenje općeg pregleda aktualnog stanja, tema i pitanja ove znanosti. Problem neujednačenosti nazivlja i s njime povezano pitanje razgraničenja područja istraživanja na poseban način otežavaju jednoznačno određenje situacije i aktualnih pitanja u toj znanosti. Daljnji je problem gotovo konstitutivna

interdisciplinarnost religijske pedagogije i/ili katehetike koja je i teološka i odgojna znanost te koja neprestano mora biti pozorna na tendencije i razvoje u znanostima s kojima se nalazi u interdisciplinarnom odnosu i dijalogu. Stoga ponajprije želimo svratiti pozornost na ta dva otežavajuća čimbenika.

1.1. Problem dvostrukog naziva znanstvene discipline

Na složenost katehetskih i/ili religijskopedagoških istraživanja i pitanja upućuje već i sam dvostruki naziv discipline – religijska pedagogija i katehetika. Radi li se tu o dvjema paralelnim disciplinama koje postoje jedna pored druge ili pak o jednoj te istoj znanosti koja je širenjem područja istraživanja (u novije vrijeme na pedagošku suodgovornost religija u odgoju i obrazovanju općenito) i novim profilom koji je zadobila, evoluirala iz katehetike u religijsku pedagogiju, što je primjerice općeprihvaćeno mišljenje religijskih pedagoga njemačkog govornog područja?² Je li katehetika, koja promišlja pitanja kateheze u kršćanskoj zajednici, grana šire znanosti religijske pedagogije koja se bavi religioznim i/ili vjerskim odgojem i obrazovanjem općenito ili je pak religijska pedagogija kao referentna znanost školskog vjeronauka grana sveobuhvatnije, nadređene joj, znanosti katehetike?³ To su pitanja koja zbog različitih društvenih i crkvenih konteksta u kojima se odvijaju katehetska i religijskopedagoška istraživanja i promišljanja, još uvijek nisu na zadovoljavajući način riješena.⁴ U ovom prikazu koristit ćemo kod nas već uobičajeni dvostruki naziv koji s jedne strane upućuje na supostojanje dvostruke nomenklature, ali s druge strane i na specifičnost i komplementarnost

² Stari, povijesni naziv discipline koji se na tom jezičnom području – unatoč navedenom gledanju – još dugo zadržao u nekim nazivima kao npr. u nazivu Radne zajednice njemačkih katoličkih sveučilišnih nastavnika katehetike (Arbeitsgemeinschaft Katholischer Katechetik-Dozenten und -Dozentinnen, skraćeno AKK) odnedavno je također promijenjen, odnosno nadopunjen terminom »religijska pedagogija« te se to udruženje sada zove Arbeitsgemeinschaft für Katholische Religionspädagogik und Katechetik, skraćeno AKRK. Naziv »katehetika« na njemačkom se govornom području zadržava iz povijesnih i jezičnih razloga i obično pridodaje nazivu »religijska pedagogija«, osobito zbog lakšeg međunarodnog i ekumenskog sporazumijevanja. Usp. W. NASTAINCZYK, »Religionspädagogik und Katechetik – ein Zwischenbericht zu ihrem Nach- und Nebeneinander«, u: W. RITTER – M. ROTHGANGEL (ur.), *Religionspädagogik und Theologie. Enzyklopädische Aspekte*, FS für W. Sturm, Kohlhammer-Verlag, Stuttgart–Berlin–Köln, 1998., 94–106. Tendencija zamjene termina »katehetika« terminom »religijska pedagogija« zamjetna je, međutim, i na drugim jezičnim područjima. Usp. primjerice Z. TRENTI, *Educare alla fede. Saggio di pedagogia religiosa*, ElleDiCi, Leumann (Torino), 2000.

³ Pregled različitih stajališta glede tog odnosa vidjeti u: M. PRANJIĆ, *Religijska pedagogija. Naziv, epistemologija, predmet i omeđenje*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1996., 114–148.

⁴ Na taj smo problem ukazali već u članku »Religijska pedagogija – disciplina na razmeđu«, u: *Kateheza*, 18 (1996.), 3, 199.

naglasaka koji obilježavaju pojedina mjesta, situacije i procese religioznog i vjerskog odgoja i obrazovanja.⁵

1.2. Interdisciplinarnost kao bitno obilježje religijskopedagoško-katehetskog istraživanja

Na otežanost i složenost religijskopedagoško-katehetskog istraživanja i promišljanja zacijelo utječe i interdisciplinarnost, koja ovu teološku disciplinu obilježava možda više nego bilo koju drugu. U 20. je stoljeću, naime, katehetika i/ili religijska pedagogija u središte svoga zanimanja decidirano stavila naslovnika, a time se nužno morala okrenuti ne samo pedagogiji, didaktici i komunikacijskim znanostima, nego i drugim humanističkim i društvenim znanostima koje proučavaju tog naslovnika, njegovu pojedinačnu i društvenu situaciju i životnu praksu, prije svega psihologiji i sociologiji. Teologija je time izgubila svoju ekskluzivnu poziciju jedinog referentnog znanstvenog polja katehetike i/ili religijske pedagogije, dok se ova posljednja – programatski se usmjerivši na interdisciplinarnu suodnose – više nego bilo koja druga teološka disciplina, razvila u znanost koja u sebi objedinjuje čitav snop značenjskih pozadina i perspektiva različitih znanosti, prije svega teoloških i odgojnih, u čijem se sjecištu i nalazi predmet njezina istraživanja. Budući da je riječ o mnoštvu različitih znanstvenih disciplina u koje zadiru religijskopedagoško-katehetska pitanja, jedan je od primarnih zadataka ove znanosti – kao što to ističe H.-F. Angel – razvijanje i primjena strategija upravljanja (ili *managementa*) kompleksnošću različitih znanja i pristupa.⁶

⁵ Podrobnije i obuhvatnije istraživanje terminologije, njezine uporabe i značenja u pojedinim jezičnim, crkvenim i društvenim kontekstima (uz već spomenutu njemačku i talijansku terminologiju možemo navesti i englesku i francusku, gdje se također rabe različiti izrazi za našu znanstvenu disciplinu: engl. *Catechetics* i *Religious Education Theory*; franc. *Pédagogie cathédétique* i *Pédagogie religieuse*) pridonijelo bi ne samo diferenciranjem i boljem uvidu u religijskopedagoško-katehetsku teoriju i praksu, nego bi i uvelike pripomoglo razumijevanju utjecaja pojedinih konteksta na naše autore u prošlosti i sadašnjosti, a time omogućilo i bolje međusobno razumijevanje. Upravo zbog navedenih lingvističkih i semantičkih poteškoća na globalnoj se razini u posljednje vrijeme razvija posebna grana religijske pedagogije i/ili katehetike: komparativna religijska pedagogija i/ili katehetika. Poredbena religijskopedagoško-katehetska istraživanja postupno se, međutim, proširuju i na druge kršćanske konfesije te druge religije.

⁶ Usp. H.-F. ANGEL, »Komplexitätsmanagement. Ein spezifischer Beitrag der Religionspädagogik zur Profil-Diskussion«, u: ISTI (ur.), *Tragfähigkeit der Religionspädagogik*, Styria Verlag, Graz–Wien–Köln, 2000., 255–280; također: ISTI, »Profil und Profilierung der universitären Religionspädagogik«, u: R. ESTERBAUER – W. WEIRER (ur.), *Theologie im Umbruch – zwischen Ganzheit und Spezialisierung*, Styria Verlag, Graz–Wien–Köln, 2000., 243–267.

Katehetsko-religijskopedagoško promišljanje nastoji uspostaviti produktivan i trajan dijalog između empirijski dohvatljiva činjeničnog stanja i teološke normativnosti. Pritom se normativno shvaćenu kršćansku vjeru i tradiciju propituje s obzirom na iskustva na kojima se ona temelji, a koja su nezaobilazna za samo njezino razumijevanje, dok se empirijski dohvatljive činjenice kritički sučeljava s normativnim implikacijama koje one u sebi sadrže, bile ih one svjesne ili ne.⁷ Religijska pedagogija i/ili katehetika proširila je svoju koncepciju i opseg istraživanja ne samo slijedom spomenutog antropološkog i empirijskog zaokreta, nego i na osnovi spoznaje da je učenje općenito, pa tako i religiozno učenje cjeloživotni proces, čime se njezino istraživanje od religioznog i vjerskog odgoja, obrazovanja i socijalizacije djece i mladih proširilo i na katehezu i religioznu formaciju odraslih.⁸

Prednost takva interdisciplinarnog pogleda i tematske širine istraživanja u ovoj znanosti otkupljena je, međutim, i znatnim nedostatkom, a taj je da je religijska pedagogija i/ili katehetika postala do te mjere nepregledna da su i sami stručnjaci jedva u stanju imati stvaran pregled nad cijelim područjem.⁹ Zbog toga i ovo izlaganje nema pretenziju dati pregled svih aktualnih tema i problema kojima se bavi nepregledna svjetska katehetska produkcija¹⁰, nego želi istaknuti samo nekoliko za nas indikativnih i važnih činjenica i pitanja koja obilježavaju *opću* katehetsku i religijskopedagošku situaciju današnjice. Na aktualnosti u religijskoj pedagogiji i/ili katehatici na hrvatskom jezičnom području osvrnut ćemo se tek letimično na kraju ovog rada.

⁷ O tom se aspektu religijskopedagoško-katehetskog istraživanja najčešće promišlja i raspravlja pod pojmom načela i didaktike korelacije. Usp. A. Th. FILIPOVIĆ, »Načelo korelacije u školskom vjeronauku«, u: *Kateheza*, 17 (1995.), 2, 108–119; 3, 202–210.

⁸ Uviđanju središnjeg značenja i primata kateheze te teološke i religiozne formacije odraslih koje je inicirao Drugi vatikanski sabor (1962.–1965.), osobito svojom obnovljenom slikom Crkve koja se zasniva na temeljnoj jednakosti svih krštenih i koja promiče odraslost i zrelost kršćana, pogodovala je opća senzibilnost za potrebu cjeloživotnog učenja (»Life-long-learning«) koja se u zapadnom društvu pojačano javlja od šezdesetih godina 20. stoljeća.

⁹ Usp. »Vorwort der Herausgeber«, u: N. METTE – F. RICKERS (ur.), *Lexikon der Religionspädagogik*, sv. 1, Neukirchener Verlag, Neukirchen–Vluyn, 2001., IX.

¹⁰ Veliku pomoć u stjecanju uvida u važniju svjetsku katehetsku literaturu pruža bibliografski časopis *Annale. Rassegna annuale di studi di Catechetica e di Pedagogia Religiosa* koji kao rukopis (u nekomercijalnom izdanju) izdaje Istituto di Catechetica della Facoltà di Scienze dell'Educatione dell'Università Pontificia Salesiana di Roma. Pretraživanje članaka u najvažnijim teološkim časopisima na njemačkom jeziku omogućuje pak *Zeitschriften Inhaltsdienst Theologie* koji izlazi na kompaktnim pločama pod nazivom *Ix Theo – Index theologicus* u izdanju Sveučilišne knjižnice u Tübingenu, a kod nakladnika Mohr Siebeck iz Tübingena.

2. Aktualne tendencije i pitanja religijske pedagogije i/ili katehetike

2.1. Standardiziranje postignuća, osuvremenjenje znanja i otvaranje novih perspektiva

Uvid u katehetsku i religijskopedagošku literaturu pokazuje da je prijelaz iz 20. u 21. stoljeće bio povod brojnim znanstvenim i stručnim skupovima koji su željeli redefinirati aktualno stanje znanstvene discipline te artikulirati neka goruća pitanja, zadatke i religijskopedagoško-katehetske izazove novog povijesnog trenutka.¹¹ Brojna vrijedna religijskopedagoško-katehetska izdanja nastojala su prikupiti plodove prethodnoga rada, dati osuvremenjen pregled religijskopedagoško-katehetskih tema i pitanja (dakako, uvijek iz perspektive pojedinih zemljopisnih i mjesnocrkvenih konteksta), pridonijeti konsolidaciji religijske pedagogije i/ili katehetike kao znanosti, standardizirati postignuća te naznačiti pravac kojim treba krenuti u budućnost.¹² Čini se da je u trenutku kada se religijskopedagoško-

¹¹ Usp. primjerice dokumentaciju nekoliko velikih skupova iz različitih svjetskih regija: V. G. CAJILIG (ur.), *Catechesis for Asia. Toward the Year 2000 and Beyond*, Federation of Asian Bishops' Conferences – Office of Education and Student Chaplaincy, Manila, 1996. (zbornik radova Prve panazijske katehetske konferencije, održane u Singapuru od 19. do 23. 10. 1995.); E. GROSS – K. KÖNIG (ur.), *Religiöses Lernen der Kirchen im globalen Dialog. Weltweit akute Herausforderungen und Praxis einer Weggemeinschaft für Eine-Welt-Religionspädagogik*, LIT Verlag, Münster, 2000. (zbornik radova velikog međunarodnog religijskopedagoškog kongresa koji se održavao u Eichstättu u Njemačkoj od 13. do 16. 10. 1999.); *Segunda Semana Brasileira de Catequese. Catequese com adultos. Histórico – Apertura – Conteúdos – Propostas e compromissos – Documentos. De 8 a 12 de outubro de 2001 na Vila Kostka – Itaiaci Indaiatuba – SP*, »Estudos da CNBB« br. 84, Paulus, São Paulo, 2002.

¹² Usp. CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Direttorio generale per la catechesi*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1997. (direktorij sabire i nanovo lansira plodove pokoncijske katehetske obnove); Z. TRENTI – F. PAJER – L. PRENNA – G. MORANTE – L. GALLO, *Religio. Enciclopedia tematica dell'educazione religiosa*, Piemme, Casale Monferrato, 1998.; V. M. PEDROSA ARES – M. NAVARRO – R. LÁZARO – J. SASTRE (ur.), *Nuevo Diccionario de Catequética*, 2 sv., San Pablo, Madrid, 1999.; J. M. LEE (ur.), *Forging a Better Religious Education in the Third Millennium*, Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 2000.; Z. TRENTI, *Educare alla fede ...* (2000.); E. ALBERICH, *La catechesi oggi. Manuale di catechetica fondamentale*, Elledici, Leumann (Torino), 2001.; M. RYAN (ur.), *Echo and Silence. Contemporary Issues for Australian Religious Education*, Social Science Press, Katoomba (Australia), 2001.; J. GALLAGHER, *Soil for the Seed. Historical, Pastoral and Theological Reflections on Educating to and in Faith*, Mc Crimons, Great Wakering, Essex (England), 2001.; B. ROEBBEN – M. WARREN (ur.), *Religious Education as Practical Theology. Essays in Honour of Professor Herman Lombaerts*, Peeters, Leuven, 2001.; Th. SCHREIJÄCK (ur.), *Christwerden im Kulturwandel. Analysen, Themen und Optionen für Religionspädagogik und Praktische Theologie. Ein Handbuch*, Herder, Freiburg–Basel–Wien, 2001.; ISTITUTO DI CATECHETICA – FACOLTÀ DI SCIENZE DELL'EDUCAZIONE – UNIVERSITÀ PONTIFICIA SALESIANA – ROMA, *Andate e insegnate. Manuale di catechetica*, Elledici, Leumann (Torino), 2002.; G. BITTER – R. ENGLERT – G. MILLER – K. E. NIPKOW (ur.), *Neues Handbuch religions-*

-katehetska praksa i teorija susreću s novim, pa i epohalnim kulturološkim izazovima, nastala potreba da se standardizira i predoči ono što je do sada postignuto te (barem oprezno) pokažu i otvore nove perspektive i nova usmjerenja kako se pred radikalnim i katkada zbunjujućim izazovima nove povijesne situacije, ne bi došlo u iskušenje vraćanja unatrag, na utrte putove prošlosti.¹³

2.1.1. Leksikon religijske pedagogije

Za ocrt aktualnog stanja znanstvene diskusije i dosadašnjih postignuća u religijskoj pedagogiji i/ili katehatici od posebne je važnosti jedno izdanje enciklopedijskog značaja, a to je *Lexikon der Religionspädagogik* (Leksikon religijske pedagogije), koji se sastoji od dva sveska i 2336 stupaca.¹⁴ Opsegom i bogatstvom informacija najopsežniji je od svih do sada objavljenih leksikona iz područja religijske pedagogije i/ili katehetike. Posebnu pozornost zavrjeđuju neke *tipične perspektive* kojima su se vodili priređivači ovog leksikona¹⁵, a po kojima dobiva izuzetno značenje ne samo na njemačkom govornom području, nego i u religijsko-pedagoško-katehetskom svijetu općenito.

Na prvom mjestu nalazi se njegovo *ekumensko obilježje* koje je za ovu disciplinu, osobito na njemačkom jezičnom području, postalo samo po sebi razumljivim. Leksikon je ne samo izrađen ekumenskom suradnjom najkompetentnijih katoličkih i evangeličkih eksperata, nego se i pri samom sastavljanju nazivlja te izradbi pojedinih odrednica posvećivala pozornost ekumenskoj svijesti i ekumenskom usmjerenju. U leksikon su ušla i prva iskustva s *međureligijskim dijalo-*

pädagogischer Grundbegriffe, Kösel, München, 2002.; H. DERROITTE (ur.), *Théologie, mission et catéchèse*, »Théologies Pratiques«, Novalis, Montréal – Lumen Vitae, Bruxelles, 2002.; R. J. REICHERT, *Renewing Catechetical Ministry. A Future Agenda*, Paulist Press, New York-Mahwah, N.J. 2002.; ISTITUTO DI TEOLOGIA PASTORALE DELLA FACOLTÀ DI TEOLOGIA DELL'UPS, *Pastorale giovanile: sfide, prospettive ed esperienze*, Elledici, Leumann (Torino), 2003.; K. J. LESCH – E. SPIEGEL (ur.), *Religionspädagogische Perspektiven. Kirche, Theologie, Religionsunterricht im 21. Jahrhundert*. FS für Ralph Sauer, Butzon&Bercker, Kevelaer, 2004.; K. E. NIPKOW, *Pädagogik und Religionspädagogik zum neuen Jahrhundert*, 2 sveska, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 2005.; F. SCHWEITZER – Th. SCHLAG (ur.), *Religionspädagogik im 21. Jahrhundert*, Chr. Kaiser i Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh – Herder, Freiburg im Breisgau, 2004.; F. SCHWEITZER – H. SIMOJOKI (mit einem Beitrag von W. Simon), *Moderne Religionspädagogik. Ihre Entwicklung und Identität*, Chr. Kaiser i Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh – Herder, Freiburg–Basel–Wien, 2005.

¹³ Mnogi autori upozoravaju na tu opasnost vraćanja unatrag, koja trajno prijeti katehatici i/ili religijskoj pedagogiji, a čime se želi minimalizirati ili čak negirati vrijednost postignuća pokoncilске katehetske obnove.

¹⁴ N. METTE – F. RICKERS (ur.), *Lexikon der Religionspädagogik*, sv. 1 i 2, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 2001. Leksikon je objavljen i na CD-ROMu.

¹⁵ Izložene u »Vorwort der Herausgeber«, u: *nav. dj.*, sv. 1, str. XI–XIV.

gom¹⁶, kojima se želi otvoriti put za daljnji religijskopedagoški rad u tom pravcu. Među četiri stotine autor/ic/a odrednicâ osim kršćanskih nalaze se također židovski i islamski autori i autorice. Daljnje obilježje leksikona jest posvećivanje osobite pozornosti *povijesnoj dimenziji* religijske pedagogije i/ili katehetike, kako kroz uvažavanje svih za nju značajnih autora i autorica (pri čemu su, doduše, autori/ce izvan njemačkog govornog područja stupnjevani prema utjecaju koji su imali i/ili imaju na njemačku religijsku pedagogiju¹⁷), tako i s obzirom na informacije o različitim povijesnim epohama, glavnim katehetskim strujama i pokretima te organizacijama i udruženjima. Mnoge sadržajne i didaktičke odrednice sadrže također kratke napomene o povijesnom razvoju pojedinih koncepata. Leksikon se, nadalje, barem djelomice trudio oko promicanja *feminističkoteološke* i *političkoteološke svijesti*, a njegova je posebnost nastojanje oko *didaktičkog usmjerenja* čitava religijskopedagoškog promišljanja koje je orijentirano prema konkretnoj praksi religijskopedagoškog posredovanja. Naposljetku, leksikon je barem na početnom stupnju otvorio *međunarodnu* – europsku i svjetsku – *perspektivu* religijskopedagoško-katehetskog promišljanja kako bi potaknuo daljnju integraciju globalnih obzorja koja su značajna za novo vrijeme. Sve europske zemlje u leksikonu zastupljene su vlastitim, a ostali kontinenti uglavnom skupnim odrednicama.

2.2. *Suočavanje s novim društveno-povijesnim i kulturološkim izazovima*

Osim standardizacije postignućâ i doprinosa konsolidaciji religijske pedagogije kao znanosti s vlastitim područjem istraživanja i repertoarom metoda, najnovije katehetske publikacije, osobito katehetska periodika, i znanstvene rasprave na simpozijima sučeljavaju se s novim kulturološkim izazovima među kojima je najznačajniji religijskopedagoški rad u uvjetima radikalne dijaspore i rastućeg svjetonazorsko-religioznog pluralizma na tradicionalnim kršćanskim prostorima.

2.2.1. *Kriza prenošenja vjere i traženje nove katehetske paradigme*

Opća panorama promišljanja na području religijske pedagogije i/ili katehetike pod jakim je utjecajem krize prenošenja vjere, napose u zapadnom svijetu. Brojni autori podcrtavaju ogromne poteškoće na koje nailazi tradicionalna, još uvijek pretežno na djecu i adolescente usredotočena kateheza u suvremenom misionarskom kontekstu. Pokušavaju se dokučiti uzroci i raščlaniti čimbenici tog fenomena te odmjeriti njegove posljedice za budućnost kateheze. U toj perspektivi primjećuje se znatan napor oko promišljanja novog modela kateheze koji bi bio

¹⁶ Usp. primjerice odrednicu »Religiöse Erziehung in den Religionen«, u: *nav. dj.*, sv. 2, str. 1630–1656.

¹⁷ Usp. recenziju J. Gevaerta u *Annale* 2002, str. 97.

primjereniji novom, »postkršćanskom« i misijskom kontekstu.¹⁸ Mnoge publikacije potvrđuju činjenicu da se događaju znatne promjene i premještanje naglaska kako u promišljanju tako i u praktičnom ustroju kateheze. Postupno se rađaju konture kateheze za novo vrijeme, a ta je kateheza misionarska, ima značaj ponude, katekumenalna je, inicijacijska, mistagoška i simbolička, komunitarna, međugeneracijska, trajna, otvorena i shvaćena kao put odnosno proces.¹⁹

Čini se da među vodećim kateheticarima postoji konsenzus o tome da smo na području religioznog odgoja i kateheze prešli iz »razdoblja promjena« (nakon Drugog vatikanskog sabora) u »promjenu razdoblja«. Dobro poznate pojave sekularizacije, globalizacije, pluralizacije, rastakanja obitelji, religiozne nezainteresiranosti, religiozno-svjetonazorskog pluralizma, sinkretizma i pragmatizma shvaćaju se kao odgojni izazovi koji potiču da se u mnogim krajevima hitno i ozbiljno razmisli o kraju »kršćanskog društva« i tzv. društvenog katekumena te o nužnosti nove evangelizacije.²⁰

¹⁸ U smjeru traženja novog modela kateheze i promjene katehetske paradigme kreću se osobito brojni prilozi s međunarodnog katehetskog kolokvija koji je od 12. do 15. veljače 2003., prigodom 50. godišnjice svoga osnutka, organizirao *l'Institut Supérieur de Pastorale Catéchétique* (Viši institut za katehetski pastoral) u Parizu na temu »Kateheza u svijetu koji se stubokom mijenja« (*La catéchèse dans un monde en pleine mutation*). Prilozi su objavljeni u br. 172 i 173 revije *Catéchèse*. Usp. osobito: D. VILLEPELET, »Les défis actuel de la tâche catéchétique en France«, u: *Catéchèse*, 43 (2003.), br. 172, 21–47; A. FOSSION, »La catéchèse dans un monde en pleine mutation«, u: *isto*, 97–103; H. DERROITTE, »La catéchèse de la proposition«, u: *Catéchèse*, 43 (2003.), br. 173, 17–30; G. ROUTHIER, »Un passage qui déplace le lieu de l'Église«, u: *isto*, 31–56; H.-J. GAGEY, »Un exposé organique est-il possible?«, u: *isto*, 99–118; P.-A. GIGUÈRE, »Quelle organicité?«, u: *isto*, 119–133.

¹⁹ Usp. E. ALBERICH, »L'educazione religiosa oggi: verso un chiarimento concettuale e terminologico«, u: *Orientamenti pedagogici*, 44 (1997.), 2, 311–333; A. FOSSION, *Dieu toujours recommencé. Essai sur la catéchèse contemporaine*, »Théologies pratiques«, Lumen Vitae, Bruxelles i dr., 1997.; H. DERROITTE, *La catéchèse décloisonnée. Jalons pour un nouveau projet catéchétique*, »Pédagogie catéchétique«, br. 13, Lumen Vitae, Bruxelles, 2000.; ISTI (ur.), *Théologie, mission et catéchèse ...* (2002.); ISTITUTO DI CATECHETICA [UNIVERSITÀ PONTIFICIA SALESIANA], »Nuova qualità dell'educazione religiosa e dell'evangelizzazione«, u: *Orientamenti pedagogici*, 48 (2001.), 4, 728–739; ISTI, *Andate e insegnate ...* (2002.); L. AERENS, *La catéchèse de cheminement. Pédagogie pastorale pour mener la transition en paroisse*, »Pédagogie catéchétique«, br. 14, Lumen Vitae, Bruxelles, 2002.; COMMISSION ÉPISCOPALE DE LA CATÉCHÈSE ET DU CATÉCHUMÉNAT, *Aller au cœur de la foi. Questions d'avenir pour la catéchèse*, coll. »Documents d'Église«, Éd. Bayard-Centurion – Cerf – Fleurus-Mame, Paris, 2003.; A. FONTANA, »La catechesi oggi: alla ricerca di una identità perduta«, u: *Catechesi*, 72 (2003.), 1, 21–27; DIE DEUTSCHEN BISCHÖFE, *Katechese in veränderter Zeit*, Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, Bonn, 2004.; simpozij o župnoj katehezi održan u Essenu od 22. do 24. 11. 2004. na temu »Katechese unter veränderten Bedingungen und unter dem Leitbild des Katechumenats«. Usp. www.katecheten-verein.de/dkv/Infos/Vorstandsnotizen.vorstandsnotizen.html.

²⁰ Usp. »Završna izjava s prvog svjetskog susreta salezijanskih kateheticara od 16. veljače 2004., br. 2.2.«, u: *Među nama. Vijesti iz života i rada Hrvatske salezijanske provincije sv. Ivana Bosca*

Znatan broj autora usredotočuje pozornost na središnje značenje evangelizacije, prvoga navještaja ili misionarske ponude vjere.²¹ Bez da se kateheza poistovjećuje s prvim navještajem, konstatira se da je u brojnim zemljama neizbježan problem prvoga navještaja koji smjera na obraćenje i vjeru, a koji se ne može otклонiti isprikom da to pripada u područje pretkatekumenata tj. onoga što prethodi katehezi. Stara, tridentinska paradigma kateheze koja je pretežno ili isključivo doktrinalna i koja se obraća krštenima sve više gubi naslovnike zbog raširene misionarske situacije koja zahtijeva eksplicitan prvi navještaj, usmjeren na vjeru i obraćenje te katekumenalne oblike kršćanske inicijacije.²²

– Zagreb, 32 (2004.), br. 1, 31–33; također na web-stranici: www.ksc.hr/medju_nama.htm. Sušret se održavao u Rimu od 12. do 17. veljače 2004. na temu »Katehetsko poslanje salezijanaca: situacija, perspektive, novi zadaci za djelovanje i formaciju«, a prigodom 50. obljetnice utemeljenja Katehetskog instituta Fakulteta odgojnih znanosti Salezijanskog papinskog sveučilišta u Rimu. Vidi također J. GEVAERT, »Annuncio e catechesi in una Chiesa missionaria«, u: *Notiziario dell'Ufficio Catechistico Nazionale*, 30 (2001.), 5 / *Quaderni della Segreteria Generale CEI*, 5 (2001.), br. 22, 16–40.

²¹ Na hitnost evangelizacije i prvog navještaja vjere upozorili su i mnogi episkopati, osobito povodom početka novog stoljeća i tisućljeća. Usp. primjerice: CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES DE FRANCE, *Proposer la foi dans la société actuelle. Lettre aux catholiques de France*, Cerf, Pariz, 1996.; DIE DEUTSCHEN BISCHÖFE, »Zeit zur Aussat«. *Missionarisch Kirche sein*, Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, Bonn, 2000.; CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Comunicare il Vangelo in un mondo che cambia. Orientamenti pastorali dell'Episcopato italiano per il primo decennio del 2000*, Elledici Leumann (Torino), 2001.; ÉPISCOPAT DE LA BELGIQUE, *Annoncer l'Évangile au monde d'aujourd'hui* / DE BELGISCHE BISSCHOPPEN, *Verkondiging van het Evangelie vandaag*, Mai/Mei 2003.

²² Usp. primjerice A. CIUCCI, »Una catechesi missionaria. Riflessioni sulla prassi catechetica attuale a partira da un'esperienza catecumenale«, u: *Ambrosius*, 77 (2001.), 1–2, 103–113; R. D. DUGGAN, »The New Constellation of Catechesis«, u: *The Living Light*, 37 (2000.–2001.), 4, 6–15; Th. GROOME, »Conversion, Nurture, or Both. Towards a Lifelong Catechetical Education – a Cautious Reading of the GDC [General Directory for Catechesis]«, u: *The Living Light*, 37 (2000./2001.), 4, 16–29; D. VILLEPELET, »Propos sur les paradigmes catéchétiques contemporains. Entre 'fides quae creditur' e 'fides qua creditur'«, u: *Catéchèse*, 41 (2001.), br. 165, 21–44; M. VILLERS, »D'une catéchèse de transmission à une catéchèse d'initiation«, u: *Lumen Vitae*, 56 (2001.), 1, 75–96; J. GEVAERT, *La proposta della fede a chi non conosce il Cristo. Finalità, destinatari, contenuti, modalità di presenza*, Elledici, Leumann (Torino), 2001.; A FONTANA, *Itinerario catecumenale con gli adulti. Sussidio per accompagnare a pensare e vivere da cristiani*, Elledici, Leumann (Torino), 2001.; J.-C. REICHERT, *Catéchèse pour temps de ruptures. Une lecture initiatique de l'évangile de Marc*, Ed. Bayard, Pariz, 2002.; L. MEDDI, »La catechesi oltre. Il servizio catechistico nella prospettiva missionaria ed evangelizzatrice«, u: *Eumtes Docete*, 55 (2002.), 2, 113–141; E. ALBERICH, »Catéchèse ouverte ou exigeante? La catéchèse doit-elle être disponible pour tous ou doit-elle se montrer exigeante et réservée aux 'vrais' chrétiens?«, u: *Lumen Vitae*, 58 (2003.), 3, 271–280.

2.2.2. Potreba revizije procesa kršćanske inicijacije

Među katekumenalnim oblicima kršćanske inicijacije razlikuju se: katekumenat koji prethodi krštenju, dovršetak inicijacije za krštene koji nisu primili potvrdu i euharistiju te proces reinicijacije onih koji su primili sakramente, ali žive daleko od vjere. Mnogi se autori trenutno bave upravo problemom kršćanske inicijacije, pokušavajući doskočiti najočiglednijim deficitima i sugerirati izmjene i poboljšanja s obzirom na kršćansku inicijaciju različitih dobnih skupina te različitih kategorija nekrštenih. Pritom je karakteristično (prije svega za Italiju) ustrajavanje dviju oprečnih pozicija: onih koji stavljaju u središte inicijacije sakrament, naglašavajući inicijaciju putem sakramenata (gotovo jedino *ex opere operato*)²³ te onih koji inzistiraju na brizi oko obraćenja, vjere i barem minimalnog poznavanja vjere da bi se znakovito pristupilo sakramentima.²⁴

Odlučno opredjeljenje za evangelizaciju i traženje nove katehetske paradigme uključuje: hrabru reviziju procesa kršćanske inicijacije, posvješćivanje odgovornosti i promicanje zrelosti kršćanske zajednice kao one koja katehizira i koja je katehizirana, pozornost na povijesno-društvenu situaciju religioznog odgoja i kateheze koji trebaju stajati u službi oslobođenja i preobrazbe čovjeka i društva, ozbiljno zalaganje za ostvarivanje kateheze i pastorala odraslih²⁵, pozornost na međugeneracijsko učenje vjere u kojemu izuzetno mjesto ima obitelj, skrb za posobljenje vjere i pojedinačno praćenje evangeliziranih i katehiziranih te potrebu

²³ Usp. P. CASPANI, »L'iniziazione cristiana. I dati della rivelazione e della storia. Intervento teologico«, u: *Notiziario – Ufficio Catechistico Nazionale*, 31 (2002.), 4, 11–23.

²⁴ Usp. D. BOROBIO, »El catecumenado y su situación en la Iglesia actual«, u: *Teología y Catequesis*, 21 (2002.), br. 83, 77–112; G. CAVALLOTTO, »La catechesi catecumenale. Percorsi bibliografici«, u: *Redemptoris missio*, 19 (2003.), 1, 62–66; G. BIANCARDI, »Quale comunità per il primo annuncio e l'iniziazione cristiana? Interrogativi in margine al Convegno Direttori Uffici Catechistici Diocesani (16-19 giugno 2003)«, u: *Catechesi*, 72 (2003.), 5, 9–13; A. CASTAGNARO, »La prassi pastorale dell'iniziazione cristiana nell'attuale contesto socioculturale. Situazioni, problemi, opportunità. Intervento socio-pastorale«, u: *Notiziario – Ufficio Catechistico Nazionale*, 31 (2003.), 4, 24–48; S. GIUSTI, »Una proposta per l'iniziazione cristiana delle nuove generazioni«, u: *Orientamenti Pastorali*, 51 (2003.), 4, 22–48; A. MARTELLI, »Modelli di catechesi della iniziazione cristiana«, u: *Catechesi*, 72 (2003.), 1, 38–43; G. MORANTE, »L'iniziazione cristiana oggi in Italia. Riflessioni in ordine a documenti ufficiali e prassi ecclesiali«, u: *Note di Pastorale Giovanile*, 37 (2003.), 7, 28–40; ISTI, »Quale itinerario per l'iniziazione cristiana dei ragazzi«, u: *Via Verità e Vita*, 52 (2003.), br. 191, 37–39; H. DERROITTE, »Initiation et renouveau catéchétique«, u: *Lumen Vitae*, 58 (2003.), 3, 281–295.

²⁵ Osim brojnih publikacija o katehezi odraslih o kojoj se u svim dijelovima svijeta govori i piše već od Drugoga vatikanskog sabora te opet pojačano nakon *Općeg direktorija za katehezu* iz 1997. godine, posebnu pozornost zavrjeđuje pastoralni plan američkih biskupa za katehezu odraslih od 17. 11. 1999.: UNITED STATES CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *Our Hearts Were Burning Within Us. A Pastoral Plan for Adult Faith Formation in the United States*, United States Conference of Catholic Bishops, Inc., Washington, D.C. 1999.

poniznosti slušanja i dijaloga u katehezi. Kateheza nove katehetske paradigme inkulturirana je i crkvena te živi od ravnoteže između mjesnog utjelovljenja, vjernosti Crkvi i karizmatiskog identiteta.²⁶

2.2.3. Izazovi i dileme međureligijskog učenja

2.2.3.1. *Izazovi i tendencije*

Aktualna promišljanja i rasprave u religijskoj pedagogiji i/ili katehatici očituju također njezinu pozornost na povijesni kontekst rastuće globalizacije (kao i nove diferencijacije) svjetskog društva, pojačane mobilnosti, dubokih promjena na planu komunikacije (uzrokovanih digitalizacijom i govorom novih medija) i intenzivnijeg dodira kultura, na pojavu multikulturalnosti te religijskog i svjetonazorskog pluralizma. Propituju se mogućnosti i izazovi religioznog odgoja i obrazovanja u uvjetima postmodernog društva, u kojemu crkvena socijalizacija sve više ustupa mjesto različitim drugim oblicima, nerijetko »sekularne«, akonfesionalne i fragmentarne religioznosti. Pokušava se novo usmjerenje religijske pedagogije, koje vodi računa o tim novim društvenim okolnostima i izazovima te povlači odgovarajuće metodološke i didaktičke konzekvencije, koje dotiču odgojno-obrazovne ciljeve i oblike religioznog učenja.²⁷ »Doba globalnog dijaloga« te novi kršćanskoekumenski, međureligijski i svjetonazorski (humanizam, liberalizam, ateizam i indiferentizam) konteksti nameću i nove religijskopedagoške zadatke kao što su *odgoj za toleranciju i dijalog te ekumensko, međureligijsko i međukulturno učenje*. Javlja se također potreba novog promišljanja o dijalogu između vjere i kulture u svijetu koji se globalizira.²⁸

²⁶ Usp. navedenu Završnu izjavu salezijanskih kateheta, br. 3.1.; također E. ALBERICH, »L'Istituto di Catechetica – un'istituzione salesiana nella FSE e nel cuore dell'UPS. Cronaca di mezzo secolo di vita«, u: ISTI (ur.), *A servizio della catechesi. L'Istituto di Catechetica della Facoltà di Scienze dell'Educazione. 50 anni di vita (1953–2003)*, Edizione fuori commercio, Roma-UPS, 2004., 21–23.

²⁷ U tom smislu znakovito je na njemačkom govornom području otvaranje novog niza »Religijska pedagogija u pluralnom društvu« koji se ostvaruje u ekumenskoj suradnji. Usp. prvu publikaciju toga niza: F. SCHWEITZER – R. ENGLERT – U. SCHWAB – H.-G. ZIEBERTZ, *Entwurf einer pluralitätsfähigen Religionspädagogik*, »Religionspädagogik in pluraler Gesellschaft (RpG)«, 1, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh – Herder, Freiburg–Basel–Wien, 2002. Zadnja dva djela navedena u bilj. 12 ovog rada četvrta su i peta publikacija istog niza. Znakovita je i njegova šesta publikacija: R. ENGLERT – S. LEIMGRUBER (ur.), *Erwachsenenbildung stellt sich religiöser Pluralität*, Herder, Freiburg–Basel–Wien, 2005. Usp. također: P. SCHREINER – U. SIEG – V. ELSNBAST (ur.), *Handbuch Interreligiöses Lernen*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 2005.

²⁸ Te su teme zadnjih desetak godina u žarištu rasprava i promišljanja ne samo u literaturi, nego i na različitim skupovima religijskih pedagoga i/ili kateheta među kojima ćemo spomenuti kongrese Europske katehetske ekipe (22. kongres održan u Kranju 1998. godine na temu »Aktualne kulture u Europi i kateheza« te 25. kongres održan u Budimpešti od 26. do 31. 5. 2004.

Međutim, dok se kulturni pluralizam, koji je gotovo posvuda prisutan, općenito prihvaća i religijskopedagoški integrira kao pedagoški i teološki plodonosan izazov za međukulturno učenje, dotle se u najnovije vrijeme ipak sve više uočava *složenost međureligijskog učenja* te upozorava na opasnost njegova nekritičnog prihvaćanja i na poteškoće koje su s njime povezane. Primjećuje se da je pristup tom učenju često površan, folkloristički, i da ne dotiče čitavu pozadinu tradicije i vjerovanja pojedinih religija. Međureligijsko učenje zatvara oči pred složenošću metoda dijaloga koje se, primjerice, bitno razlikuju u dijalogu između kršćana i Židova te kršćana i muslimana, a još više između kršćana i budista.²⁹ Kritički glasovi javljaju se osobito u svezi s pokušajima i nastojanjima određenih političkih krugova da se u odgojno-obrazovni sustav umjesto konfesionalnog uvede *akonfesionalni ili transkonfesionalni religiozni odgoj i obrazovanje* odnosno navodno neutralno p(r)oučavanje religija (i svjetonazora) koje bi pružalo objektivnu informaciju te poticalo na međusobni dijalog i suradnju s pripadnicima drugih religija i svjetonazora. U nekim su zemljama već donesene određene zakonske promjene u tom pravcu (u Australiji, Belgiji, Norveškoj, nekim savezним pokrajinama Njemačke te u Québecu u Kanadi)³⁰, a tendencija se – vezano uz procese europskih

na temu »Kakvo naviještanje u Europi u kontekstu pluralističkog i plurireligijskog dijaloga«, radne susrete njemačkih i talijanskih kateheta (9. susret održan u Veneciji od 17. do 21. 9. 1995. na temu »Identitet kršćanske vjere naspram pluralizma religija: temeljna pitanja i pedagoško-katehetsko promišljanje«, 10. susret održan u Benediktbeuernu od 15. do 18. 9. 1997. na temu »Mir i pravda u ekumenskoj perspektivi: novi izazovi za religijsku pedagogiju«, 13. susret održan u Messini od 21. do 25. 9. 2003. na temu »Religijska pedagogija u pluralizmu religija i kultura« te 14. susret održan od 18. do 22. 9. 2005. u Berlinu na temu »Kulturno pamćenje u religijama za zajedničku Europu«) i susrete Europskog foruma za školski vjeronauk (6. susret održan u Madridu od 6. do 10. 4. 1994. na temu »Školski vjeronauk pred izazovima kulturnog pluralizma u Europi«, 7. susret održan od 9. do 13. 4. 1996. u Bressanoneu/Brixenu na temu »Identitet i dijalog – uvjeti za školski vjeronauk u Europi«, 9. susret održan od 26. do 30. 4. 2000. u Bratislavi na temu »Religiozna kompetencija u europskim pluralističkim društvima« te 11. susret održan od 14. do 18. 4. 2004. u Palermu/Carini na temu »Kršćanske vjeroispovijesti i monoteističke religije za novo europsko građanstvo«). Usp. E. ALBERICH, »L'Istituto in prospettiva internazionale«, u: ISTI (ur.) *A servizio della catechesi ...*, 63–69; ondje 64–66; F. PAJER, »Europski forum za školski vjeronauk. Kronološki prikaz«, u: *Kateheza*, 24 (2002.), 2, 161–177; ondje 170–174; www.anir.it/cultura/EuForNews/indice.htm. Tema godišnjeg međunarodnog skupa kateheta i kateheta njemačkog govornog područja koji je održan od 25. do 28. rujna 2005. u Beču također je posvećena temi susreta religija: »Religije u susretu – na primjeru velegrada Beča«. Usp. L. HAERST na: www.katecheten-verein.de/dkv/Tagungen/Jahrestagung/jahrestagung.html.

²⁹ Usp. B. DRESSLER, »Interreligiöses Lernen. Alter Wein in neuen Schläuchen?«, u: *Zeitschrift für Pädagogik und Theologie*, 55 (2003.), 2, 113–124; G. LANGENHORST, »'Interreligiöses Lernen' auf dem Prüfstand. Religionspädagogische Konsequenzen der Verhältnisbestimmung von Christentum und Weltreligionen«, u: *Religionspädagogische Beiträge*, br. 50/2003., 89–106.

³⁰ U Australiji (u Queenslandu) se neutralno poučavanje religija pokušava uvesti državnim programom iz 1995. godine (usp. J. THOMAS, »Teaching Religions of the World to senior students:

integracija i izradu prvog Europskog ustava³¹ – uočava i s obzirom na Europu kao cjelinu koja teži k ujedinjenju.³²

2.2.3.2. Kritički pristup

Intenzivno otvaranje međureligijskom dijalogu u religijskoj pedagogiji u zadnjih desetak godina zacijelo je neizmjereno obogatilo religijskopedagoško-katehetsko promišljanje, posvijestilo činjenicu da je međureligijsko učenje neizostavna dimenzija religioznog učenja, pridonijelo posvješćivanju razlika među religijama te potaknulo da se mnogi sadržaji kršćanske vjere nanovo promišljaju na hermeneutskoj pozadini susreta i dijaloga s drugim religijama. No, iako je jasno da se i međureligijsko učenje i religiološka znanja u religijskoj pedagogiji moraju sve više uvažavati, ipak postaje očito da navodno neutralni, fenomenološko-povijesno-komparativni pristup religijskoj stvarnosti nije primjeren ozbiljnosti religijsko-religioznog pluralizma. U procesu međureligijskog (kao i interkonfesionalnog) učenja tj. učenja kroz dijalog različitih konfesionalnih i religioznih tradicija i osvjedočenja, učenici se u konačnici ipak susreću u znaku pitanja istine, koje se u odgoju i obrazovanju ni iz pedagoških ni iz teoloških razloga ne može zaobići ni isključiti.

Koncept religioznog odgoja i obrazovanja shvaćenog kao »neutralno«, transkonfesionalno međureligijsko učenje temelji se na *određenoj teologiji religijske pluralizma* prema kojoj postoji jedan, svima dostupan, zajednički božanski temelj

an appropriate response in Catholic Schools«, u: *Journal of Religious Education*, 49 (2001.), 1, 42–46). U Norveškoj su zakonom iz 1997. godine dokinuti i konfesionalni vjeronauk i njemu alternativni predmet te su zamijenjeni obvezatnim zajedničkim predmetom, u kojemu se uči o velikim religijama i svjetovnim humanističkim tradicijama, etici i filozofiji (usp. E. HAAKE-DAL, »From Lutheran Catechism to World Religions and Humanism: Dilemmas and Middle Ways through the Story of Norwegian Religious Education«, u: *British Journal of Religious Education*, 23 (2000./2001.), 2, 88–97). U Belgiji se tzv. dekretom Missions iz 1997. godine određuju opći ciljevi nastave tako da se neizravno narušava slobodu Crkava i vjerskih zajednica u oblikovanju konfesionalnog vjeronauka u školama (usp. A. FOSSION, »Cours de religion en question. Débat politique et enjeu démocratique«, u *Lumen Vitae*, 56 (2001.), 2, 125–137). U Québecu je 2000. godine donesen zakon 118 kojim se želi odgovoriti na situaciju religijskog pluralizma i jamčiti društveno povezivanje. Briše se konfesionalni status škola i za sada u završne razrede srednje škole umjesto konfesionalnog vjeronauka uvodi obvezatni predmet »etika i religijska kultura« u kojemu se omogućuje sučeljavanje s drugim/drukčijim te kritičko i znanstveno sučeljavanje s činjenicom religioznosti i religije (usp. J.-F. ROUSSEL, »La place de la religion dans l'école québécoise. Une mise en perspective de la Loi 118 de juin 2000«, u: *Lumen Vitae*, 56 (2001.), 2, 191–216).

³¹ Nacrt Europskog ustava dovršen je 19. lipnja 2004., a 29. listopada 2004. ga je potpisalo 25 zemalja članica (nove) Europske unije u Rimu. Predstoji mu ratifikacija u pojedinim zemljama.

³² Veliku ulogu pritom zacijelo igra i činjenica da dvije velike demokratske zemlje – Sjedinjene Američke Države i Francuska – nemaju školskog vjeronauka, dok je u Velikoj Britaniji već dugi niz godina obvezatan tzv. neutralni predmet (Multi-Faith Religious Education).

religije, dok su različite religije samo kulturni proizvodi. Prema toj teologiji sve se religije mogu svesti na jedan te isti zajednički nazivnik.³³ Bitne razlike koje postoje među religijama prešućuju se ili ignoriraju. Tako shvaćeni međureligijski odgoj i obrazovanje samo su prividno pluralistički, jer u stvarnosti teže homogenizaciji. Oni su nadahnuti liberalno-iluminističkom ideologijom odnosno protureligijskim sekularizmom i laicizmom koji je isto tako totalitaran kao i konfesionalizam koji žele zamijeniti. Na toj osnovi nemoguće je formirati religiozni identitet i postići specifično religiozne ciljeve. Instrumentaliziranje religije za postizanje ciljeva građanskog odgoja kao što su tolerancija i mirni suživot te prešućivanje institucionalnog momenta i isključivanje pitanja istine u pojedinim religijama, znači, međutim, i raskid sa samom istinom o religijama te s njihovom milenij-skom tradicijom.

Učenici, nasuprot tome, trebaju steći kompetenciju ophođenja s različitim religiozno-svjetonazorskim stajalištima od kojih svako za sebe drži da je istinito. Oni se moraju osposobiti za vrednovanje različitih religija i poticati na kritički dijalog s pozicijama koje su različite od njihove. Samo je naravi stvari, stoga, daleko primjerenije da pojedine vjerske zajednice autentično zastupaju i didaktički posreduju svoju vjeru koju učenici trebaju moći upoznati iz prve ruke. Susret i dijalog s drugim religijama, koji uvijek uključuje svjedočenje, moguć je tek na temelju poznavanja vlastite. Jasno je da primjereno upoznavanje vlastite religije mora uključivati pozitivan i dijaloški otvoren, ali ne nekritičan, stav prema drugim religijama. Tek na toj osnovi susret s drugima može značiti obogaćenje vlastite religije i religioznosti.³⁴

2.2.4. Rasprave o konceptu »edukacije« ili »formacije«

Povezano s prethodnom problematikom, ali i s izazovima suvremenog društva koje se definira kao *društvo znanja*, u žarište religijskopedagoškog promišljanja i rasprava dolazi i funkcionalni koncept »obrazovanja«, »edukacije« ili

³³ Tu teologiju zastupaju John Hick (Engleska) i Paul Knitter (SAD). Usp. P. F. KNITTER, *Ein Gott – viele Religionen: gegen den Absolutheitsanspruch des Christentums*, Kösel, München, 1988.

³⁴ Usp. W. RITTER, »Religionsunterricht an öffentlichen Schulen«, u: *Stimmen der Zeit*, 219 (2001.), 10, 709–712; A. VERHÜLSDONK, »Überkonfessionell und interreligiös? Zum Hamburger Konzept eines alternativen Religionsunterrichts«, u: *Herder Korrespondenz*, 55 (2001.), 8, 414–418; L. Ph. BARNES, »World Religions in British Religious Education. Critical Reflections and Positive Conclusions«, u: *Journal of Religious Education*, 51 (2003.), 2, 34–41. Očito je da se u novom kulturološkom ozračju nanovo javlja pitanje profila školskog vjeronauka te se na nov način aktualiziraju različita stajališta i koncepcije toga predmeta o kojima se primjerice u Njemačkoj raspravljalo početkom sedamdesetih godina prošlog stoljeća, osobito u okviru predradnji za dokument *Vjeronauk u školi* Zajedničke sinode biskupija Savezne Republike Njemačke.

»formacije« koji jednostrano inzistira na aspektu »koristi« i »korisnoga«, a koji laicistička i neoliberalna ideologija pokušava nametnuti i konfesionalnom školskom vjeronauku. On bi, prema tom shvaćanju, primjerice, trebao pomoći učenicima u ophođenju s onim aspektima života koji ostaju kao »višak« koji ne mogu protumačiti znanost i tehnologija.

Navedeni koncept odražava prodor tržišnoga načina razmišljanja (koji je usmjeren na profitabilnost) u svijet odgoja i obrazovanja, a on je određena antiteza tradicionalnom konceptu formacije kao odgoja i obrazovanja cjelovite osobe kojemu ravnopravno pridonose svi odgojni čimbenici. Kršćanska vjera te religiozni odgoj i obrazovanje koji se na njoj temelje, osim određene funkcionalnosti i koristi, imaju i vrijednost u sebi koja se ne može svesti na funkcionalnost i efikasnost. Oni ukazuju na fragmentarni značaj sveukupne ljudske egzistencije i na to da ono najvažnije u životu ne možemo sami proizvesti, nego to možemo samo prihvatiti od Boga kao dar. Antropologija koja stoji u pozadini funkcionalističkog koncepta odgoja i obrazovanja u konačnici niječe čovjekovu slobodu i otajstvenost, a čovjekovo znanje shvaća u znaku »posjedovanja«, kao izvor koristi i razlog prestiža pred drugima, a ne kao razlog služenja drugima.³⁵

2.2.5. Novo promišljanje o temeljima kršćanske vjere

Čini se da ekspanzija sekularnosti (kao isključivo ovosvjetskog tumačenja života, bez odnosa prema Transcendenciji) s jedne te religijsko-svjetonazorske pluralnosti s druge strane, time što dovodi u pitanje značenje kršćanske vjere, na području religijske pedagogije i katehetike istodobno potiče na novo promišljanje o vlastitim korijenima,³⁶ o izvorima i temeljnim sadržajima kršćanske vjere. Tako se primjećuju nova pozornost prema Bibliji³⁷, osobito prema biblijskoj didaktici

³⁵ Tom problemu je posvećen jedan cijeli broj časopisa *Religionspädagogische Beiträge*, 50/2003. Usp. H. PEUKERT, »Reflexionen über die Zukunft religiöser Bildung«, u: *Religionspädagogische Beiträge*, br. 49/2002., 49–66; M. SCHARER, »Die ‚Wozu-Falle‘ in der (religiösen) Bildung. Ein kultureller Grenzgang«, u: *Religionspädagogische Beiträge*, br. 50/2003., 39–48; H. SCHMID, »Assoziation und Dissoziation als Grundmomente religiöser Bildung. Zur Frage nach dem ‚wozu‘ religiöser Bildung heute«, u: *isto*; R. ENGLERT, »Warum Antworten manchmal so viele Fragen aufwerfen. Die strukturellen Probleme im religionspädagogischen Legitimationdiskurs«, u: *isto*, 5–18.

³⁶ Usp. B. PORZELT, »Neuerscheinungen und Entwicklungen in der deutschen Religionspädagogik«, u: *Religionsunterricht an höheren Schulen*, 47 (2004.), 2, 57–71; ondje 63–64.

³⁷ Tome je dodatno pridonijelo proglašenje godine 2003. Godinom Biblije u mnogim europskim zemljama (osobito zemljama njemačkog i francuskog jezika). U nekim drugim krajevima svijeta Godinom Biblije proglašena je godina 2004. odnosno 2005. Znakovito je da je tema međunarodnog godišnjeg skupa djelatnika u katehezi i vjeronaučnoj nastavi njemačkog jezičnog područja održanog u Stuttgartu od 26. do 29. rujna 2004. bila »Religionspädagogik und Exegese im Gespräch«. Skup je propitivao teorijsku pozadinu i praktične posljedice religijskopedagoško-kate-

i primatelju biblijske poruke³⁸ te povratak Krista, Trojstva, Crkve i sakramenata kao aktualnih religijskopedagoško-katehetskih tema.³⁹ Naviještanje trinitarne i kristološke vjere propituje se prije svega na pozadini dijaloga s monoteističkim religijama te nove hermeneutike kristocentrizma u kontekstu međureligijskog dijaloga.⁴⁰

2.3. Istraživanja usmjerena na naslovnike religioznog odgoja, obrazovanja i kateheze

Osim navedenih težišta promišljanja, rasprava i istraživanja u religijskopedagoškim i katehetskim publikacijama, sukladno naravi stvari i na početku spomenutom antropološkom zaokretu u religijskoj pedagogiji, i nadalje je prisutna nesmanjena pozornost prema naslovniku kao aktivnom subjektu procesa religioznog odgoja i obrazovanja te njegovoj općoj, religiozno-vjerskoj i učevnoj biografiji.⁴¹

hetskog rada s Biblijom, koji se sve više otvara i sinkronijskim metodama pristupa Bibliji. Usp. www.katecheten-verein.de/dkv/Tagungen/Jahrestagung/body-jahrestagung.html.

³⁸ Usp. tematske brojeve časopisa *Katechetische Blätter*, 1/2002. na temu »Die fremde Bibel« i 1/2003. na temu »Biblische Irritationen« te skup članaka na temu »Biblijska didaktika« časopisa *Religionspädagogische Beiträge*, 49/2002.; također: M. GÜNTHER, *Interesse am Mitmenschen. Lebensstilorientierte Bibelerschließung im biblischen Unterricht*, Lang-Verlag, Frankfurt/M. i dr., 2001.; Ch. KALLOCH, *Das Alte Testament im Religionsunterricht der Grundschule. Chancen und Grenzen alttestamentlicher Fachdidaktik im Primarbereich*, Lit, Münster i dr., 2002.; A. PFEIFER, *Wie Kinder Metaphern verstehen. Semiotische Studien zur Rezeption biblischer Texte im Religionsunterricht der Grundschule*, Lit, Münster i dr., 2002.; G. THEISSEN, *Zur Bibel motivieren. Aufgaben, Inhalte und Methoden einer offenen Bibeldidaktik*, Kaiser – Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 2003.; J. THEIS, *Biblische Texte verstehen lernen*, Kohlhammer, Stuttgart i dr., 2004.

³⁹ *Navještaj Isusa Krista, srce kateheze* odnosno »kako govoriti o Kristu u religioznom pluralizmu« bila je, primjerice, tema 4. katehetskog foruma koji se održavao u Rimu od 18. do 20. 6. 2004. u organizaciji Instituta za katehétiku Fakulteta odgojnih znanosti Papinskog salezijanskog sveučilišta. Usp. U. MONTISCI (ur.), *Gesù, sorpresa di Dio. L'annuncio di Gesù Cristo, cuore della catechesi*, Elledici, Leumann (Torino), 2005. *Vjerujem u Crkvu. Crkva u priopćavanju vjere. Pitanja, prijedlozi, putevi (itinerariji)* bila je, pak, tema 5. katehetskog foruma koji se održavao od 17. do 19. 6. 2005. Usp. također tematski broj časopisa *Glaube und Lernen*, 1/2004. na temu *Isus Krist*.

⁴⁰ Usp. npr. G. RUTA, »Gesù Cristo 'centro vivo della catechesi' e la sfida del pluralismo religioso. Riflessioni in margine allo sviluppo redazionale del Documento di Base«, u: *Itinerarium*, 8 (2000.), br. 16, 85–105; također tematski broj časopisa *Glaube und Lernen*, 1/2002. i tematski broj časopisa *Katechetische Blätter*, 3/2004., oba posvećena temi Trojstva.

⁴¹ Egzemplarno usp. S. KLEIN, *Theologische und empirische Biographieforschung. Methodische Zugänge zur Lebensgeschichte und Glaubensgeschichte und ihre Bedeutung für eine erfahrungsbezogene Theologie*. Diss.1994, Kohlhammer, Stuttgart i dr., 1994.; F. SCHWEITZER, »Lebensgeschichte als Thema von Religionspädagogik und Praktischer Theologie«, u: *Pastoraltheologie*, 83 (1994.), 9, 402–414; R. BURRICHTER, »Lebensgeschichtliche Perspektiven ernst

U novije se vrijeme, osobito na njemačkog govornom području, religijskopedagoško istraživanje usredotočuje na djetetovu sposobnost da samo konstruira vlastito razmišljanje o Bogu, koje se izražava kroz riječ i sliku.⁴² To pojačano istraživanje dječjih teoloških predodžbi (*dječje teologije*) potaknuto je pedagoškim konstruktivizmom koji djecu i mlade tretira kao kreativne interprete stvarnosti.⁴³ Na engleskom govornom području radije se govori o *dječjoj duhovnosti*. Poticaj za ta promišljanja iz kršćanske perspektive i ondje dolazi od psiholoških istraživanja i modernih teorija o dječjem duhovnom životu.⁴⁴ S obzirom na (po sebi vrijedna) istraživanja o religioznom razvoju u religijskopedagoško-katehetskoj literaturi javljaju se i dosta utemeljene kritike strukturalizma religioznog razvoja odnosno jednostranog religijskopedagoškog fiksiranja na razvojnopsihološke teorije stupnjeva na koje se oslanjaju James Fowler, Fritz Oser, Paul Gmünder, Gabriel Moran i sljedbenici.⁴⁵

nehmen: fachdidaktische Anfragen einer Feministischen Religionspädagogik«, u: *Religionspädagogische Beiträge*, 43/1999., 13–24.

⁴² Ta dječja razmišljanja o Bogu nazivaju se dječjom teologijom (»Kindertheologie«). Usp. H. HANISCH, *Die zeichnerische Entwicklung des Gottesbildes bei Kindern und Jugendlichen. Eine empirische Vergleichsuntersuchung mit religiös und nicht-religiös Erzogenen im Alter von 7–16 Jahren*, Calwer, Stuttgart – Evang. Verlagsanstalt, Leipzig, 1996.; S. ECKERLE, *Gott der Kinder – Ein Forschungsprojekt zu Bildern und Gottesvorstellungen von Kindern*, Lit, Münster i dr., 2001.; G. BÜTTNER – J. THIERFELDER (ur.), *Trug Jesus Sandalen? Kinder und Jugendliche sehen Jesus Christus*, Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen, 2001.; G. BÜTTNER – H. RUPP (ur.), *Theologisieren mit Kindern*, Kohlhammer, Stuttgart i dr., 2002.; A. A. BUCHER, »Kindertheologie: Provokation? Romantizismus? Neues Paradigma?«, u: ISTI – G. BÜTTNER – P. FREUDENBERGER-LÖTZ – M. SCHREINER (ur.), »Mittendrin ist Gott«. *Kinder denken nach über Gott, Leben und Tod, Jahrbuch für Kindertheologie*, sv. 1, Calwer, Stuttgart, 2002., 9–27; ISTI AUTORI (ur.), »Im Himmelreich ist keiner sauer«. *Kinder als Exegeten, Jahrbuch für Kindertheologie*, sv. 2, Calwer, Stuttgart, 2003.; ISTI (ur.), »Zeit ist immer da«. *Wie Kinder Hochzeiten und Fest-Tage erleben, Jahrbuch für Kindertheologie*, sv. 3, Calwer, Stuttgart, 2004.; ISTI (ur.), »Kirchen sind ziemlich christlich«. *Erlebnisse und Deutungen von Kinder, Jahrbuch für Kindertheologie*, sv. 4, Calwer, Stuttgart, 2005.; G. BÜTTNER – M. SCHREINER (ur.), »Man hat immer ein Stück Gott in sich«. *Mid Kindern biblische Geschichte deuten, Teil 1: Altes Testament, Jahrbuch für Kindertheologie Sonderband*, Calwer, Stuttgart, 2004.; isto, *Teil 2: Neues Testament*, 2006.

⁴³ Usp. B. PORZELT, *Neuerscheinungen und Entwicklungen ...*, 65.

⁴⁴ Osim brojnih web-stranica na temu »Children's Spirituality« vidi također program 6. međunarodne konferencije o dječjoj duhovnosti koja se održavala od 12. do 16. 7. 2005. u Rabatu na Malti na temu *Međugeneracijska mudrost i moderno konstruiranje znanja: dijalog tradicijâ i disciplinâ*. <http://home.um.edu.mt/theology/conference>.

⁴⁵ Usp. H. ZWERGEL, »Höchste Stufen der religiösen Entwicklung. Kritische Rückfragen«, u: A. BUCHER – K. H. REICH (ur.), *Entwicklung von Religiosität. Grundlagen – Theorieprobleme – Praktische Anwendung*, Universitätsverlag, Fribourg, 1989., 51–64; A. A. BUCHER, »Fasi dello sviluppo religioso secondo James W. Fowler e Fritz Oser. Panorama comparativo e critico«, u: *Orientamenti Pedagogici*, 36 (1989.), 6, 1090–1121; ISTI, »Glaube im Lebenslauf. Aufwärts in

2.4. Ostale aktualne teme i pitanja

Drugi projekti i teme na kojima se radi, a koje možemo samo nabrojiti, jesu: znanstvena teorija religijske pedagogije⁴⁶, povijest katehetike i/ili religijske pedagogije, komparativni religiozni odgoj, reforma studija za nastavnike vjeronauka, novo značenje estetskog učenja s obzirom na različite biografsko-vjerske pretpostavke učenika te u odnosu na potencijale estetskog pristupa pitanju istine, pozornost na osjetila, osjećaje, estetiku i umjetnost općenito, uloga simbola i mitova u religioznoj komunikaciji, psihološko, socijalno i religiozno značenje obreda i rituala te novo posvješćivanje katehetske dimenzije same liturgije⁴⁷, religijsko-pedagoško-katehetsko značenje crkvenog prostora⁴⁸, novo promišljanje o načelu i didaktici korelacije (korelacije između suvremenog i biblijsko-kršćanskom predajom primljenog iskustva života) naspram novog povijesnog konteksta⁴⁹, pasto-

Stufen? Abwärts im Sinkflug? Konstant wie ein Gerade?«, u: *Lebendige Seelsorge*, 22 (2000.), 2, 68–76; B. WEBB-MITCHELL, »Leaving Development Behind and Beginning Pilgrimage«, u: *Religious Education*, 96 (2001.), 1, 136–152; B. GROM, »Für eine Religionspädagogik ohne Psychologiedefizit«, u: *Katechetische Blätter*, 127 (2002.), 4, 293–297; ondje bilj. 10.

⁴⁶ To je područje istraživanja najrazvijenije na njemačkom jezičnom području. Usp. tematski broj časopisa *Religionspädagogische Beiträge*, 51/2003.: »Wissenschaftstheorie der Religionspädagogik«; vidi također online časopis: *Theo-Web-Wissenschaft. Zeitschrift für Theorie der Religionspädagogik*, 1 (2002.), ff.: www.theo-web.de.

⁴⁷ Tema godišnjeg međunarodnog skupa djelatnika u katezezi i vjeronauku njemačkog govornog područja koji se održavao od 21. do 24. rujna 2003. u Brixenu u Južnom Tirolu bila je primjerice: »Obredi – rituali – sakramenti«. Prilozi su objavljeni u tematskom broju časopisa *Katechetische Blätter*, 2/2004.: »Liturgische Bildung«. Usp. također: A. DUPLEIX, »Le rapport »Liturgie et Catéchèse« dans le chantier actuel lancé par les Évêques de France«, u: *Lumen Vitae*, 59 (2004.), 3, 257–285 te točku 2.2.2. ovoga rada.

⁴⁸ O tome se zadnjih godina piše naročito na njemačkom govornom području. Usp. H. RUPP (ur.), *Handbuch der Kirchenpädagogik. Kirchenräume wahrnehmen, deuten und erschließen*, Calwer, Stuttgart, 2005.

⁴⁹ Usp. U. BOSCHKI, »Dialogisch-kreative Religionsdidaktik. Eine Weiterentwicklung der korrelativen Hermeneutik und Praxis«, u: *Katechetische Blätter*, 123 (1998.), 1, 13–23; B. PORZELT, »Respektierende Konfrontation. Konturen korrelativer Religionsdidaktik in nachchristlichem Kontext«, u: *Trierer Theologische Zeitschrift*, 109 (2000.), 4, 308–328; A. PROKOPF – H.-G. ZIEBERTZ, »Abduktive Korrelation – eine Neuorientierung für die Korrelationsdidaktik?«, u: *Religionspädagogische Beiträge*, 44/2000., 19–50; U. KROPAČ, »Dekonstruktion: ein neuer religionspädagogischer Schlüsselbegriff? Ein Beitrag zur Diskussion um das Korrelationsprinzip«, u: *Religionspädagogische Beiträge*, 48/2002., 3–18; B. GRÜMME, »Abduktive Korrelation als Ausweg aus korrelationsdidaktischen Aporien? Zu einem religionsdidaktischen Neuansatz«, u: *Religionspädagogische Beiträge*, 48/2002., 19–28; S. HEIL – H.-G. ZIEBERTZ, »Abduktive Korrelation: der dritte Weg«, u: *Katechetische Blätter*, 128 (2003.), 4, 290–297; H.-G. ZIEBERTZ – S. HEIL – A. PROKOPF, *Abduktive Korrelation. Religionspädagogische Konzeption, Methodologie und Professionalität im interdisziplinären Dialog*, »Empirische Theologie« br. 12, Lit-Verlag, Münster i dr., 2003. O načelu korelacije na hrvatskom jeziku usp. članak A. Th. FILIPOVIĆ, u: *Kateheza*, 17 (1995.), 2, 108–119 i 3, 202–210.

ral mladih, obiteljska kateheza, bioetička pitanja i dijalog religijske pedagogije s prirodoslovnim znanostima⁵⁰, odnos prema medijima, uporaba novih medija i multimedijalnih dvorana, kreativnost, cjelovito učenje, otvorena nastava, pitanje evaluacije ili vrednovanja (aktualizirano osobito u svezi s nekim međunarodnim istraživanjima i vrednovanjima učeničkih postignuća), pozornost na akutne socijalne teme (mir, pravda, čuvanje stvorenoga) i goruće socijalne probleme (osobito one koje proizvodi društvo usmjereno na uspjeh pod svaku cijenu), a to su konzumiranje droge, agresivnost i nasilje, ksenofobija i radikalizam, seksizam, rasizam i različiti drugi oblici diskriminacije i predrasuda, a s ciljem uklanjanja predrasuda i (religijsko)pedagoškog promicanja socijalnih kompetencija, boljeg međusobnog razumijevanja i suživota.⁵¹

2.5. Aktualna pitanja religijske pedagogije i katehetike na hrvatskom jezičnom području

Religijska pedagogija i/ili katehetika na hrvatskom jezičnom području proteklih je godina bila u prvom redu zaokupljena temama koje su proizašle iz promijenjenih društveno-političkih prilika u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Kako je dolazak demokracije u naše društvo 1990. godine aktualizirao pitanje ponovnog uvrštavanja religioznog i/ili vjerskog odgoja i obrazovanja u školski (i predškolski) odgojno-obrazovni sustav, tako se i naša religijska pedagogija i/ili katehetika usmjerila prvenstveno na promišljanje o novom statusu vjeronauka kao školskog predmeta, na njegovo usustavljenje i definiranje njegova profila te određenje njegova odnosa prema župnoj katehezi koja se mora(la) iznova profilirati. S tim u svezi nametnulo se i pitanje kvalifikacijâ, izobrazbe i doškolovanja školskih vjeroučitelj/ic/a (kao i odgojitelj/ic/a u vjeri u predškolskim ustanovama) te potreba prilagodbe, a na dulji rok i ozbiljnije reforme, studijskih programa na teološkim fakultetima te katehetskim institutima i visokim školama. Vezano uz status vjeroučitelja kao državnih zaposlenika pojavilo se pitanje njihova napredovanja u službi (mogućnost preuzimanja službi mentor/ica/a, nadzornika/ca, savjetnika/ca) te njihova permanentnog obrazovanja. Na crkvenoorganizacijskoj razini značajno je osnivanje Nacionalnog katehetskog ureda (1993. godine) te biskupijskih katehetskih ureda koji koordiniraju čitav katehetski i religijskopedagoški rad na nacionalnoj i na biskupijskim razinama. Pojava vjeroučitelja laika i njihove pri-

⁵⁰ Usp. npr. U. KROPAČ, »Naturwissenschaft und Theologie – eine Herausforderung für religiöse Bildung«, u: *Katechetische Blätter*, 128 (2003.), 137–142.

⁵¹ Jasno je da ovdje nije moguće navoditi brojnu literaturu na raznim jezicima koja obrađuje nabrojene teme. Možemo tek uputiti na već spomenute bibliografske izvore i elektroničke časopise za religijsku pedagogiju i katehniku (osim već navedenih vidi također: www.rivistadireligione.it koji izlazi od ožujka 2002. godine).

sutnosti u školi po mandatu Crkve bila je izazovom za brojna predavanja i članke posvećene upravo teološkoj, pedagoško-didaktičkoj i nadasve duhovnoj formaciji vjeroučitelja.⁵² Stručnjaci/kinje za religijsku pedagogiju i katehnetiku, zajedno sa svojim suradničkim timovima, posvećuju se izradi, doradi i preradi hitno potrebnih nastavnih programa za školski vjeronauk, župnu katehezu i vjerski odgoj u predškolskim ustanovama⁵³ te izradi novih vjeronaučnih udžbenika i priručnika

⁵² O svim spomenutim pitanjima napisano je gotovo nepregledno mnoštvo različitih članaka i priloga, osobito u časopisu *Kateheza*, u *Katehetskom glasniku* koji izlazi od 1999. godine, u zbornicima Katehetskih ljetnih i zimskih škola i drugim zbornicima, u nekim monografijama, u drugim teološkim časopisima i biskupijskim vjesnicima (napose *Vjesniku Đakovačke i Srijemske biskupije*) te brojnim novinskim člancima i intervjuima. U sva navedena pitanja postupno su se uključivali i dali svoj doprinos, iako u različitim fazama, na različitim razinama, u različitom omjeru i različitoj kakvoći katehnetičari/ke svih generacija, ali i neki pastoralni teolozi te povremeno i drugi. Prve i djelomične pokušaje rekonstrukcije i sistematizacije najnovije povijesti hrvatske kateheze i katehnetike i/ili religijske pedagogije načinili su: M. JERKOVIĆ, »Prikaz religiozno-pedagoških i katehetskih zbivanja (1990.–1998.)«, u: *Kateheza*, 20 (1998.), 3, 170–182 i J. ŠIMUNOVIĆ, *Školski vjeronauk nakon pada komunizma u Republici Hrvatskoj*, Izvadak iz doktorske disertacije, Glas Koncila, Zagreb, 2002. Za daljnja istraživanja bilo bi važno naglasiti da razmišljanja i priloge pojedinih autora/ica i skupina treba čitati u vremenskom, društveno-političkom i crkvenom kontekstu u kojemu su nastali, jer su mnogi uvidi, kao i pripadajuća terminologija, koji danas izgledaju sami po sebi razumljivima, rezultat dugotrajnog procesa traženja i nastajanja.

⁵³ Usp. za izvanobiteljski vjerski odgoj djece predškolske dobi: *Program vjerskog odgoja predškolske djece u izvanobiteljskim uvjetima*, Glas Koncila – Mali Koncil, Zagreb, 1994.; za vjeronauk u osnovnoj školi: RADNA GRUPA ZA OSNOVNU ŠKOLU KOMISIJE KATEHETSKOG VIJEĆA BISKUPSKA KONFERENCIJE JUGOSLAVIJE ZA KATEHETSKI PLAN I PROGRAM, *Plan i program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi* (umnoženi rukopis – kompjutorski ispis), Zagreb, 1991. (*Plan i program* odobrila je BK hrvatskog jezičnog područja na proljetnom zasjedanju sabora BKJ u Zadru 11. travnja 1991. godine; službeno je prihvaćen od Ministarstva prosvjete i kulture i tiskan u posebnom izdanju Glasnika ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske za šk. godinu 1991./1992.); A. Th. FILIPOVIĆ, *Nastavni program za katolički vjeronauk u osnovnoj školi*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1997.; HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, (izd. NKU HBK i Ministarstvo prosvjete i športa RH), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.; MINISTARSTVO PROSVJETE I ŠPORTA REPUBLIKE HRVATSKE, ZAVOD ZA UNAPREĐIVANJE ŠKOLSTVA – NKU HBK, *Kurikularni pristup promjenama u osnovnom školstvu. Razrada okvirnog nastavnog plana i programa katoličkoga vjeronauka u funkciji rasterećenja učenika*, Zagreb, 2002.; HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, (izd. NKU HBK), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.; za vjeronauk u srednjim školama: »Vjeronaučni program za srednje škole«, u: *Plan i program vjerskog odgoja i obrazovanja*, Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske (Posebno izdanje. Nastavni planovi i programi), 1991., str. 77–103; HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKI URED, *Program nastave katoličkoga vjeronauka za srednje škole*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 2002.; za župnu katehezu: HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program* (izd. NKU HBK), Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb–Zadar, 2000.

za nastavnike.⁵⁴ Primjećuje se također općenito povećanje katehetske produkcije namijenjene izravnoj primjeni u religioznom odgoju, obrazovanju i katehezi.

Školski vjeronauk i vjerski odgoj u javnim ustanovama za predškolski odgoj i nadalje su stalna tema u katehetskim publikacijama, u kojima se, često reagirajući na opetovane pokušaje određenih društvenih (a katkada i crkvenih) krugova da ospore njihovu legitimnost, uvijek iznova i s novih aspekata posvješćuju razlozi pedagoškog opravdanja i utemeljenja religioznog odgoja i obrazovanja u javnom odgojno-obrazovnom sustavu. Na različitim katehetskim skupovima na nacionalnoj razini tematizira se, međutim, i religiozni odgoj i kateheza različitih dobnih i situacijskih skupina naslovnika kao što su djeca predškolske dobi⁵⁵, djeca i mladi s posebnim potrebama⁵⁶ te mladi – u sklopu šireg pitanja pastoralala mladih.⁵⁷ U katehetskoj periodici, zbornicima i monografijama obrađuju se osim toga pitanja iz

⁵⁴ Nakon društveno-političkih promjena u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini te uvođenja vjeronauka u škole najprije su izrađeni udžbenici za vjeronauk u srednjim školama: M. PRANJIC, *Jeka duše*. Vjeronaučni udžbenik za prvo godište srednjih škola, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1992.; M. PRANJIC – A. STOJIC, *Zov slobode*. Vjeronaučni udžbenik za drugo godište srednjih škola, KSC, Zagreb, 1992.; M. PRANJIC, *Na izvorima*. Vjeronaučni udžbenik za treće godište srednjih škola, KSC, Zagreb, 1993.; M. PRANJIC – A. STOJIC, *Životu ussret*. Vjeronaučni udžbenik za četvrto godište srednjih škola, KSC, Zagreb 1994.; potom novi: *Tražitelji smisla*. Vjeronaučni udžbenik za prvi razred srednje škole, KSC, Zagreb, 2003.; *Odvažni svjedoci*. Vjeronaučni udžbenik za drugi razred srednje škole, KSC, Zagreb, 2004. Od 2003. godine izlaze i novi (školski) vjeronaučni udžbenici, vježbenice/radne bilježnice i vjeroučiteljski priručnici za osnovnu školu: *Učimo ljubiti Boga i ljude*. Vjeronaučni udžbenik za prvi razred osnovne škole, Glas Koncila, Zagreb, 2003.; *Učimo ljubiti Boga i ljude*. Vježbenica iz vjeronauka za prvi razred osnovne škole, GK, Zagreb, 2003.; *Učimo ljubiti Boga i ljude*. Priručnik za vjeroučitelje za prvi razred osnovne škole, GK, Zagreb, 2004.; *Rastimo u zahvalnosti*. Vjeronaučni udžbenik za drugi razred osnovne škole, GK, Zagreb, 2003.; *Rastimo u zahvalnosti*. Vježbenica iz vjeronauka za drugi razred osnovne škole, GK, Zagreb, 2004.; *Rastimo u zahvalnosti*. Priručnik za vjeroučitelje za drugi razred osnovne škole, GK, Zagreb, 2004.; *Za stolom ljubavi i pomirenja*. Vjeronaučni udžbenik za treći razred osnovne škole, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.; *Na putu vjere*. Vjeronaučni udžbenik za četvrti razred osnovne škole, KS, Zagreb, 2004.; *Ja sam put*. Vjeronaučni udžbenik za peti razred osnovne škole, KS, Zagreb, 2003.; *Ja sam put*. Radna bilježnica iz vjeronauka za peti razred osnovne škole, KS, Zagreb, 2004.; *Ja sam put*. Priručnik za vjeroučitelje, KS, Zagreb, 2004.; *Pozvani na slobodu*. Vjeronaučni udžbenik za šesti razred osnovne škole, KS, Zagreb, 2003.; *Pozvani na slobodu*. Radna bilježnica iz vjeronauka za šesti razred osnovne škole, KS, Zagreb, 2004.; *Pozvani na slobodu*. Priručnik za vjeroučitelje, KS, Zagreb, 2004.; *Zajedno u ljubavi*. Vjeronaučni udžbenik za sedmi razred osnovne škole, KS, Zagreb, 2003.; *S Kristom u život*. Vjeronaučni udžbenik za osmi razred osnovne škole, KS, Zagreb, 2005.

⁵⁵ Usp. A. HOBLAJ – M. ŠIMUNOVIĆ (ur.), *Pustite malene k meni ...* (1999.).

⁵⁶ Usp. Z. MATOIC (ur.), *Srcem prema vjeri. Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece i mladeži s posebnim potrebama*, Zagreb, 7. i 8. svibnja 1999. Zbornik radova, NKU HBK, Zagreb, 1999.

⁵⁷ Usp. *Kateheza*, 1/1999. (broj je izašao kao zbornik radova Kolokvija o pastoralu mladih održanog u Samoboru, 27. i 28. studenoga 1998.); također *Bogoslovska smotra*, 1–2/1998. (dvo broj je

vjeronaučne didaktike i metodike⁵⁸, donose se i interpretiraju rezultati nekih empirijskih istraživanja vezanih osobito uz utvrđivanje stupnja i kakvoće religiozne socijalizacije djece i mladih⁵⁹ te se promišlja o nekim, ranije spomenutim temama o kojima se piše i izvan naših jezičnih granica.⁶⁰ Zamjetno je također pojačano prevođenje inozemnih religijskopedagoško-katehetskkih monografija i članaka, kojima se (osim kroz izvješća katehetskkih stručnjak/inj/a o različitim međunarodnim religijskopedagoško-katehetskim skupovima) široj javnosti želi omogućiti da slijedi promišljanja i trendove u religijskoj pedagogiji i/ili katehatici ponajviše njemačkog i

izašao kao zbornik Teološko-pastoralnog tjedna za svećenike koji se održavao u Zagrebu od 27. do 29. 1. 1998. na temu »Kršćanski odgoj mladeži u hrvatskom društvu«).

- ⁵⁸ Usp. brojne članke objavljene u časopisu *Kateheza* od početka devedesetih godina: A. Th. FILIPOVIĆ, »Načelo korelacije u školskom vjeronauku«, u: *Kateheza*, 17 (1995.), 2, 108–119; 3, 202–210; »Didaktika školskog vjeronauka. Elementi planiranja«, u: *Kateheza*, 17 (1995.), 4, 276–285; »Likovno izražavanje u vjeronaučnoj nastavi«, u: *Kateheza*, 18 (1996.), 2, 105–111; »Kako metodički obraditi jednu vjeronaučnu temu«, u: *Kateheza*, 18 (1996.), 3, 220–223; »Kako vrednovati u školskom vjeronauku«, u: *Kateheza*, 19 (1997.), 2, 108–126; »Metoda u vjeronaučnoj nastavi u službi pedagogije vjere«, u: *Kateheza*, 25 (2003.), 4, 288–302; »Komunikacija u vjeronauku i katehezi«, u: *Kateheza*, 27 (2005.), 4, 297–310 te neka monografska izdanja Katehetskog salezijanskog centra, posebice njegov niz »Školski vjeronauk«. Vidi također: J. BARIČEVIĆ, »Katehetsko-komunikacijski pristupi u susretu s biblijskim tekstovima. O nekim uvjetima za kvalitetnu i što cjelovitiju komunikaciju s biblijskim tekstovima u religioznom odgoju i katehezi«, u: *Diacovensia*, 2 (1994.), 1, 110–145. U odnosu na predškolsku dob od posebnog su značenja radovi A. HOBLAJA. Usp. primjerice njegove praktične priručnike: *Otkrivajmo i upoznajmo svijet zajedno. Vjerski odgoj djece predškolske dobi u suradnji obitelji i vrtića*, NKU HBK, Zagreb, 2000. i *Božićni i uskrsni trenuci. Vjerski odgoj djece predškolske dobi u suradnji obitelji i vrtića*, NKU HBK, Zagreb, 2001.
- ⁵⁹ Empirijskim istraživanjima i njihovu tumačenju posvećeni su osobito prilozi A. Hoblaja i G. Črpića, V. Mandarić (posebno: *Religiozni identitet zagrebačkih srednjoškolaca*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb, 2000.), i J. Šimunovića.
- ⁶⁰ Osim različitih, vrijednih priloga u časopisu *Kateheza*, usp. primjerice također: M. ŠIMUNOVIĆ, »Nova religioznost i nova evangelizacija«, u: *Riječki teološki časopis*, 4 (1996.), 1, 89–102; ISTI, »Kako danas poučavati o eshatonu – posljednjim stvarnostima (smrt, sud, raj, čistilište, pakao)«, u: *Riječki teološki časopis*, 5 (1997.), 1, 159–180; ISTI, »Odgoj za političko djelovanje«, u: *Riječki teološki časopis*, 6 (1998.), 1, 51–62; ISTI, »Mlađi sin kao paradigma razlaza novovjekog čovjeka s Bogom i Crkvom«, u: *Riječki teološki časopis*, 8 (2000.), 1, 79–100; ISTI, »Odgoj vjere u situaciji etičkog relativizma i pedagoškog pesimizma. Suočenje vjeroučitelja s postmodernom svijesti i potreba trajnog usavršavanja«, u: *Crkva u svijetu*, 38 (2003.), 2, 179–207; J. BALOBAN, »Društveno-kulturno ozračje u kojem se događa katehizacija«, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (1998.), 3, 415–427; P. ARAČIĆ, »Nadolaskom trećeg tisućljeća: zahtjevi i perspektive nove evangelizacije«, u: *Diakovensia*, 8 (2000.), 1, 173–190; A. PAVLOVIĆ, »Religijski pluralizam i religiozno učenje u školi«, u: *Vrhbosnensia*, 6 (2002.), 1, 45–66; P. JURIŠIĆ, »Obrazovanje u pluralnom društvu u funkciji njegovanja vlastitog identiteta i otvaranja za druge«, u: *Vrhbosna*, 6 (2002.), 1, 67–86; J. BARIČEVIĆ, »Konfesionalni vjeronauk u službi kulture dijaloga i mira«, u: *Katehetski glasnik*, 4 (2002.), 2, 147–149; M. NIKIĆ, »Dijalog – put u novu evangelizaciju«, u: *Riječki teološki časopis*, 11 (2003.), 1, 103–118.

talijanskog, ali i drugih europskih (pa i izvan europskih) naroda i jezika. U najnovije vrijeme aktualno je pitanje osposobljavanja animatora za župni pastoral i katehezu (napose pastoral mladih i odraslih) u skladu s novim poimanjem župne kateheze⁶¹, a prisutno je i novo promišljanje o mjestu religijske pedagogije i katehetike u sklopu teološkog studija.⁶²

Zaključak

Iako se katkada dobiva dojam da među stručnjacima iz drugih teoloških disciplina vlada mišljenje da se u katehniku razumije i da se njome bavi svaki teolog, osobito onda kada popularizira znanja iz svoje teološke grane, sami su katehetačari veoma svjesni (ili bi to trebali biti!) zahtjevnosti i složenosti znanstvenoga rada u svojoj disciplini, koja se shvaća kao teorija (i metateorija) prakse, a koja znanstveno promišlja i usmjerava procese religioznoga odnosno vjerskoga odgoja i obrazovanja. Ukazivanje na čimbenike kompleksnosti religijskopedagoško-katehetskog istraživanja i sam prikaz aktualnih tema i pitanja ove znanosti omogućit će barem inicijalni uvid u složenost, višeslojnost, raznolikost i širinu njezina područja istraživanja koje se danas kreće od novog promišljanja o vlastitom identitetu i zadacima naspram suvremenog društvenog, kulturnog i crkvenog konteksta u kojemu se događa religiozni odgoj, obrazovanje i kateheza, preko istraživanja usredotočenih na različite tipove naslovnika pa do pojedinačnih i konkretnih pitanja religijskopedagoško-katehetskog posredovanja.

Svjesni smo da prikaz aktualnih pitanja religijske pedagogije i/ili katehetike zavrjeđuje daleko više prostora, pozornosti i nijansiranja nego što to pruža ovaj letimični i sumarni pregled. Više pozornosti i nijansiranja zahtijeva osobito prikaz aktualnih religijskopedagoško-katehetskih pitanja na partikularnoj razini hrvatskoga govornog područja te njegova moguća usporedba s nekim tendencijama u svijetu, odnosno u drugim crkvenim i društvenim kontekstima. Nadamo se da će ovaj pokušaj biti poticaj za daljnje radove u tom pravcu.

⁶¹ Usp. osobito inicijative koje pokreću i programe koje izvode Teologije u Rijeci i u Đakovu te program škole za animatore pastora mladih koji se ostvaruje u organizaciji Ureda za mlade HBK i biskupijskih Povjerenstava za mlade, a u suradnji sa Salezijanskom obitelji.

⁶² Usp. A. HOBLAJ, *Mjesto katehetike ...*, 188–189; A. HOBLAJ – J. BARIČEVIĆ – M. ŠIMUNOVIĆ – I. PAŽIN, *Promemorija o znanstveno-stručnom identitetu religiozne pedagogije i katehetike u kontekstu preustroja sveučilišnoga teološkoga studija u nas i u svijetu*, 13. svibnja 2004. na: www.nku.hbk.hr/obavijesti/index.html.

Summary

CURRENT ISSUES OF RELIGIOUS PEDAGOGY & CATECHISM

The article first reflects upon the complexity of religious-pedagogical catechism research and points out factors that thwart the presentation of current issues relating to religious pedagogy and catechism. These are above all contextual features of the discipline and the inter-disciplinary nature of religious-pedagogical-catechism research. Despite the said difficulties, the author attempts to offer the thought and a founded review of the most current topics and tendencies at a world level even though literature of the four main Western European languages is stressed.

The presentation begins with the hypothesis that the transition between from the 20th to the 21st century in religious pedagogy and catechism was the motivation for numerous editions that endeavoured to standardise the achievements, consolidate scientific discipline and offer a contemporary overview of religious-pedagogy catechism topics and issues and as such, open new perspectives that vitally determined its profile in the present but even more so to determine its future. At large continental and world conferences of experts and in catechism publications, discussions are presented of current issues of this scientific discipline that are featured with facing new historical and cultural challenges, amongst which the most significant is religious pedagogical work in conditions of radical Diaspora and a growing pluralism of religious affiliation, particularly in traditionally Christian regions. Experts point to the possibility of changes in catechism paradigms and traces of new models of catechism that is appropriate to the new, »post-Christian« missionary context. In that regard, it is particularly significance is given to the question of Evangelisation and revision and updatedness of Catechumenical forms of Christian initiation. The notion of multi-cultural social contexts and religious pluralism imposes new religious pedagogical tasks such as those concerned with teaching tolerance and dialogue and ecumenical inter-religious and inter-cultural teaching. New thought about the fundamental content of the Christian proclamation is also evident as is, facing the challenges of modern society that is defined as a »social study«. The article points out new accents in research that are directed to those involved in religious instructions, education and catechism listing numerous other projects and topics that are being worked upon. These include: scientific theory of religious pedagogy, the history of catechism, catechism and/or religious pedagogy, comparative religious instructions, reforms in studies for religious instructions teachers, new meaning to aesthetic teaching, the role of symbols and myths in religious communication, psychology, social and religious meaning of rituals and a new awareness of the catechism dimension of the Liturgy itself, religious-pedagogical meaning of Church space, new thought about the principles and didactic correlation, pastoral care of the young, family catechism, bio-ethical issues and dialogue with natural sciences, relations toward the media, the use of new media and multi-media halls, creativity, complete learning, open lessons, evaluation and attention to acute social issues and hot social problems.

Current issues of religious pedagogy and catechism in the Croatian regions, which the article refers to in the end, was on the most part determined by social-political changes in 1990, and are treated as follows: introducing and establishing religious instructions

as a school subject, new definitions and profiles of parochial catechism, explanation of mutual relations of the two places in religious instructions and teaching, new profile of religious instructions teachers, their spirituality and professional competencies, religious instructions didactics and methodology, questions of planning and programmes and text books and catechism for religious instructions and catechism. Notes in this article contain valuable indications that can serve as a signpost for further research about many issues and topics that the article touches upon.

Key words: *new catechism paradigms, missionary context, Evangelisation, cathecumenical directions of catechism, Christian initiation, pluralism, inter-cultural teaching, ecumenical teaching, inter-religious teaching, social studies, sources of faith, contemporary history of Croatian catechism.*